

УДК 332.81+005

В.П. ПОЛУЯНОВ, д.е.н.

М.Є. КОРНЄЄВ, аспірант

Н.С. ПОЛЯКОВА, аспірант

Автомобільно-дорожній інститут ДВНЗ «ДонНТУ», м. Горлівка

УДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ДІЮЧОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості моделі управління житлово-комунальним господарством України в сучасних ринкових умовах. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення механізму управління галуззю в рамках програми її реформування.

Рассмотрены особенности модели управления жилищно-коммунальным хозяйством Украины в современных рыночных условиях. Предложены рекомендации по совершенствованию механизма управления отраслью в рамках программы ее реформирования.

The features of the model of management of housing and communal services of Ukraine in the current market conditions are considered. Recommendations to improve the mechanism of management this sector as part of its reform program are proposed.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, модель управління, реформування, складові елементи.

Постановка проблеми. Зростання економіки держави, вирішення соціально-економічних проблем населення багато в чому залежать від проведення реформування в сфері житлово-комунального господарства. З одного боку, житлово-комунальне господарство є сферою матеріального виробництва послуг, і тому необхідно стимулювати розвиток ринкових відносин у цій галузі. З іншого боку, послуги житлово-комунального

господарства служать задоволенню потреб людей і держава зобов'язана забезпечити соціальний захист їхніх інтересів. На сьогодні відбуваються зміни в зовнішньому середовищі, переоцінка цінностей, принципів господарювання, методів управління. Тому постає необхідність в удосконаленні механізму управління житлово-комунальними підприємствами, зокрема адаптації їхнього технологічного, організаційного, економічного, фінансового і соціального статусу до сучасних умов господарювання на основі застосування нових підходів до підвищення ефективності функціонування складових елементів діючої моделі житлово-комунального господарства України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем реформування житлово-комунального господарства почалося близько двадцяти років назад. Цієї проблематиці приділяють увагу провідні вчені, зокрема, Кириченко О.А., Нотевський В.С. [1], Логвиненко В.І. [3], Драган І.О. [4] тощо. Проаналізовані розробки є науково-теоретичною та практичною основою для реформування житлово-комунального господарства. Проте відсутність належного фінансування, кваліфікованого державного менеджменту та необхідних технологій не дозволили суттєво вдосконалити застарілу систему управління житлово-комунальним господарством країни.

Метою статті є розробка рекомендацій щодо удосконалення моделі управління житлово-комунальним господарством країни як цілісною системою в рамках його реформування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо житлово-комунальне господарство країни як систему, що містить наступні складові елементи, а саме – споживачів послуг, виробничі організації, управляючі організації, владу.

Споживачі являють собою різні групи громадян-споживачів житлово-комунальних послуг, а також їхні асоціації і партнерства.

Особливість організації ринкових відносин в Україні полягає у високому рівні монополізації і збереженні диктатури виробника над споживачем. При цьому споживачі залишаються, як правило, роз'єднаними, що обумовлює незахищеність їх інтересів, незабезпеченість реалізації належних їм прав.

Виробничі організації житлово-комунального господарства створюють і надають відповідні профільні послуги. Відзначимо, що цей складовий елемент діючої моделі житлово-комунального господарства має найбільшу активність у галузі, формуючи її обличчя і переважні форми громадського ставлення до її результатів. Оскільки ринкові перетворення майже не торкнулися сфери житлово-комунального господарства, то виробничі організації практично виключно представлені колишніми державними житлово-комунальними підприємствами, переданими на рівень місцевого господарства. Така форма підприємств забезпечує їм поліфункціональний і, в той же час, монопольний характер. Альтернативні форми виробничих організацій ринкового типу (приватні сервісні підприємства, некомерційні житлово-комунальні організації, створені в інтересах самих мешканців, приватні підприємства та інші) не набули значного поширення – на їх частку припадає менше 5% усіх послуг житлово-комунального господарства [1, с. 28].

Управляючі організації забезпечують реалізацію функції менеджменту на ринку житлово-комунальних послуг. Відзначимо, що ринкова організація сфери житлово-комунального господарства передбачає відокремлення функції управління від функції безпосереднього виробництва послуги. Нині таке розмежування не забезпечується, тому що одні й ті ж організації і надають послуги, і управляють їх виробництвом. В подальшому в дослідженні, під управляючими організаціями розуміємо галузь житлово-комунальних послуг в цілому.

Останній складовий елемент діючої моделі управління житлово-комунальним господарством країни є влада, що здійснює контроль за виконанням програм реформування галузі, гарантує та забезпечує інституціональну, нормативно-правову, організаційну, науково-технічну, фінансову сторону удосконалення управління підприємствами житлово-комунальної галузі країни. Цей складовий елемент пов'язує між собою всі елементи системи, забезпечує порядок, тобто приведення поведінки суб'єктів у відповідність з нормами та цінностями, необхідними для існування системи.

Всі складові знаходяться у тісному взаємозв'язку, що в свою чергу розкриває сутність діючої моделі управління житлово-комунальним господарством, представленої на рис. 1.

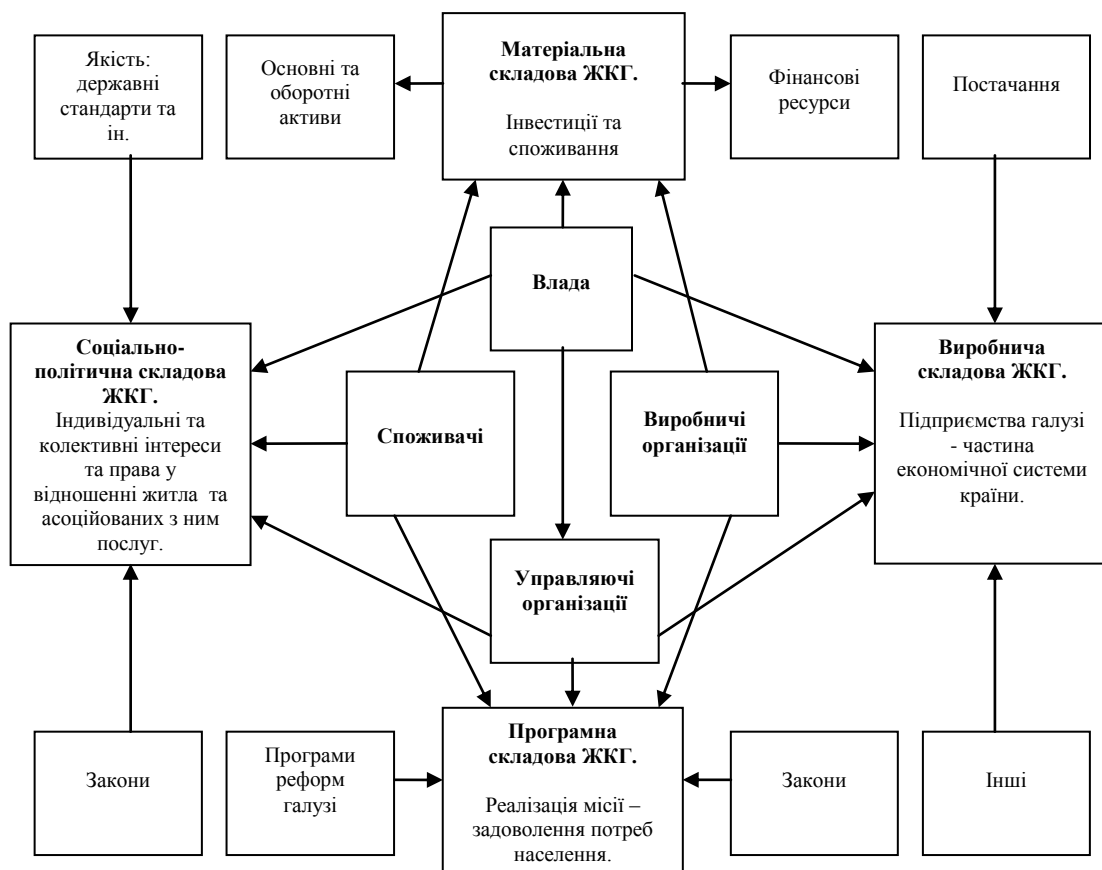

Рис. 1 – Модель управління житлово-комунальним господарством України, наведено на підставі [2] зі змінами та доповненнями

Взаємний вплив складових елементів моделі розкриває певну сторону функціонування підприємств житлово-комунальної галузі, зокрема, виробничу, соціально-політичну, матеріальну, програмну сторони. Розглянемо кожну з представлених складових моделі докладніше.

По-перше, соціально-політична складова моделі виникає внаслідок взаємодії споживачів, управляючих організацій та влади. Існуюча політична влада країни, створює законодавчі акти функціонування галузі житлово-комунального господарства, яких дотримуються управляючі організації й виконують споживачі послуг. Влада враховує потреби споживачів (якість послуг, терміни надання, встановлені тарифи тощо), збитковість галузі, проте реалізує власні політичні інтереси й глобальні стратегічні цілі держави. Для відображення соціально-політичного боку управління житлово-комунальним господарством країни, доцільно проаналізувати існуючу законодавчу та нормативну базу функціонування галузі, місце послуг галузі в розрізі загальних платних послуг населенню країни тощо.

Торкаючись законодавчої та нормативної бази функціонування підприємств галузі, варто відзначити, що нормативно-правові акти у сфері житлово-комунального господарства не відповідають директивам Європейського Союзу та Європейській хартії місцевого самоврядування [3, с. 11], що зокрема, не сприяє створенню привабливого інвестиційного клімату й виведенню галузі з кризового стану. Існуюча законодавча база в галузі житлово-комунального господарства недостатньо задовольняє потреби розв'язання завдань реформування і розвитку, що виражається у відсутності належного законодавчого закріплення їх фінансового та управлінського забезпечення [4, с. 84]. Фактично залишається невизначеними механізм та процедури реформування і розвитку галузі.

Важливою характеристикою соціально-політичної складової моделі житлово-комунального господарства є місце послуг галузі в загальному

обсязі послуг для населення як показник активності споживачів (громадян) у взаємозв'язку з управляючими організаціями галузі господарства (табл. 1).

Таблиця 1 – Обсяги послуг, реалізованих населенню України, 2001-2011 рр. [5-12]

Роки	Обсяг послуг, реалізованих населенню України, млн. грн.		Питома вага житлово-комунального господарства в загальному обсязі платних послуг населенню України, %
	Житлово-комунальне господарство	Усього по країні за видами економічної діяльності	
2001	902,9	11 503,8	7,85
2002	946,7	13 589,6	6,97
2003	1 262,1	16 342,1	7,72
2004	1 771,4	20 459,6	8,66
2005	2 243,1	27 376,9	8,19
2006	2 991,8	33 327,3	8,98
2007	4 730,0	43 345,4	10,91
2008	5 619,2	52 371,1	10,73
2009	6 895,3	61 458,5	11,22
2010	5 489,4	59 456,8	9,23
2011	6 236,9	65 547,3	9,52

Результати аналізу вказують на те, що протягом 2001-2011 років питома вага послуг житлово-комунального господарства в загальному обсязі послуг, реалізованих населенню України, зростає від 6,97 % у 2002 році до 11,22 % у 2009 році, проте простежується незначне зменшення до 9,52 % у 2011 році. Це, з одного боку, свідчить про скорочення обсягів послуг населенню в цілому по країні та з іншого боку – про відносну

стабільність забезпечення населення послугами житлово-комунального господарства.

По-друге, виробнича складова моделі управління житлово-комунальним господарством простежує логічний взаємозв'язок діючої державної влади, управляючих та виробничих організацій галузі. В рамках цих взаємовідносин, житлово-комунальне господарство як окремий тип виробничої діяльності займає певну ланку в економічній та виробничій системі країни. Обговорюються призначення й місце житлово-комунального господарства в економіці країни, визначається функції і повноваження житлово-комунального господарства та його можливості в сфері надання послуг споживачам.

В рамках виробничої складової функціонування підприємств доцільним є проаналізувати місце галузі в економіці країни за допомогою визначення долі підприємств галузі в сукупній виробленій валовій доданій вартості країни (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка валової доданої вартості України, 2001-2011 рр. [5-12]

Роки	Валова додана вартість, млн. грн.		Доля житлово-комунального господарства в сукупній валовій доданій вартості, %
	Житлово-комунальне господарство	Усього по країні за видами економічної діяльності	
2001	11 232	180 490	6,22
2002	11 425	201 194	5,68
2003	12 270	240 217	5,11
2004	12 423	313 046	3,97
2005	15 169	388 601	3,90
2006	18 610	474 123	3,93

Продовження табл. 2

2007	23 245	634 794	3,66
2008	29 583	827 193	3,58
2009	30 102	833 201	3,61
2010	28 706	814 569	3,52
2011	29 569	852 341	3,47

Дані табл. 2 показують, що починаючи з 2001 року спостерігається зростання валової доданої вартості у сфері житлово-комунального господарства від 11 232 млн. грн. у 2001 році до 30 102 млн. грн. у 2009 році, протягом 2010-2011 років простежується незначне зменшення до 29 569 млн. грн. Паралельно відбувається зростання обсягів валової доданої вартості в цілому за видами економічної діяльності – від 180 490 млн. грн. у 2001 році до 852 341 млн. грн. у 2011 році. Приріст валової доданої вартості у житлово-комунальному господарстві та в цілому по країні відповідно складає 18 337 млн. грн. та 671 851 млн. грн. Тобто, останні роки, підприємства житлово-комунального господарства займають стабільне місце в економіці країни.

По-третє, матеріальна складова моделі є результатом взаємодії влади, споживачів та виробничих організацій. Цей елемент моделі обумовлює такі важливі економічні показники як основні та оборотні фонди, фінансові ресурси підприємств ЖКГ, та об'єм інвестицій, що характеризують стан усієї галузі та темпи її розвитку. Інвестиції розглядаються як авансована вартість з метою одержання доходу і забезпечення економічного зростання на основі інновацій. Процес використання інвестицій відбиває перетворення вкладених інвестиційних ресурсів, характеризує зміну форм вартості в процесі виробництва й одержання результатів. Інвестиції в основний капітал протягом 2011 року склали 5450,1 млн. грн., що становить 189,9% до аналогічних показників

2010 року [5-12]. Це свідчить про розвиток галузі, становлення її інвестиційної привабливості, що підтверджують показники фінансових результатів останніх років (табл. 3).

Таблиця 3 – Фінансові результати роботи підприємств житлово-комунального господарства України, млн. грн. [5-12]

2010		2011		Приріст/зниження до відповідного періоду минулого року	
прибуток	збиток	прибуток	збиток	прибуток	збиток
175,5	3146,0	703,3	2559,1	527,8	-586,9

Отже, протягом 2011 року відбулося збільшення прибутку на підприємствах галузі більш ніж у 2010 році на 527,8 млн. грн. Одночасно скоротилися збитки на 586,9 млн. грн.

По-четверте, програмна складова моделі, це взаємодія виробничих організацій, споживачів, влади та управляючої організації. У результаті взаємодії цих елементів відбувається реалізація основної місії ЖКГ – задоволення потреб споживачів. Однак зараз ця місія реалізується недостатньо. У зв'язку з недостатньо ефективною програмою реформ галузі ситуація в житлово-комунальному господарстві продовжує ускладнюватися, відсутні позитивні зміни у становленні ринкових засад господарювання, розвитку конкуренції та залученні приватних інвестицій. Неefективність реформування галузі призвела до критичного стану основних фондів підприємств житлово-комунального господарства. Недосконала тарифна політика зумовила хронічну і постійно зростаючу збитковість підприємств. Недосконалість системи управління підприємствами житлово-комунального господарства, а також системи регулювання природних монополій призвела до того, що підприємства

галузі неспроможні ефективно працювати в ринкових умовах і надавати споживачам послуги належної якості. Саме тому розробка оптимальної програми реформування ЖКГ є одним з пріоритетних напрямків.

Запропонована модель управління підприємствами житлово-комунальної галузі країни дає можливість обґрунтувати рекомендації щодо удосконалення управління підприємствами галузі в рамках її реформування. Законодавство України передбачає застосування Програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки, що визначає засади побудови нової моделі економічних відносин у галузі. Основними завданнями Програми є спрямування житлово-комунальної галузі на підвищення ефективності і надійності її функціонування та сталий розвиток для задоволення потреб населення і господарського комплексу в житлово-комунальних послугах, у відповідності із визначеними нормативами і національними стандартами. Для досягнення поставлених цілей Програмою затверджено виконання таких завдань, як дієве управління, ефективність і беззбитковість функціонування підприємств ЖКГ, створення конкурентного середовища, технічне переоснащення. Проте, Програма не передбачає комплексний підхід до запровадження ринкових відносин у галузі, комплексу цільових проектів для досягнення очікуваних результатів; ресурсного забезпечення; розрахунку очікуваної ефективності; механізмів оперативного управління та контролю за ходом виконання програми [4, с. 84]. Тому, доцільним є впровадження напрямків удосконалення управління галуззю в рамках складових елементів вищезгаданої моделі управління підприємствами ЖКГ як комплексного підходу щодо реформування підприємств галузі (рис. 2).

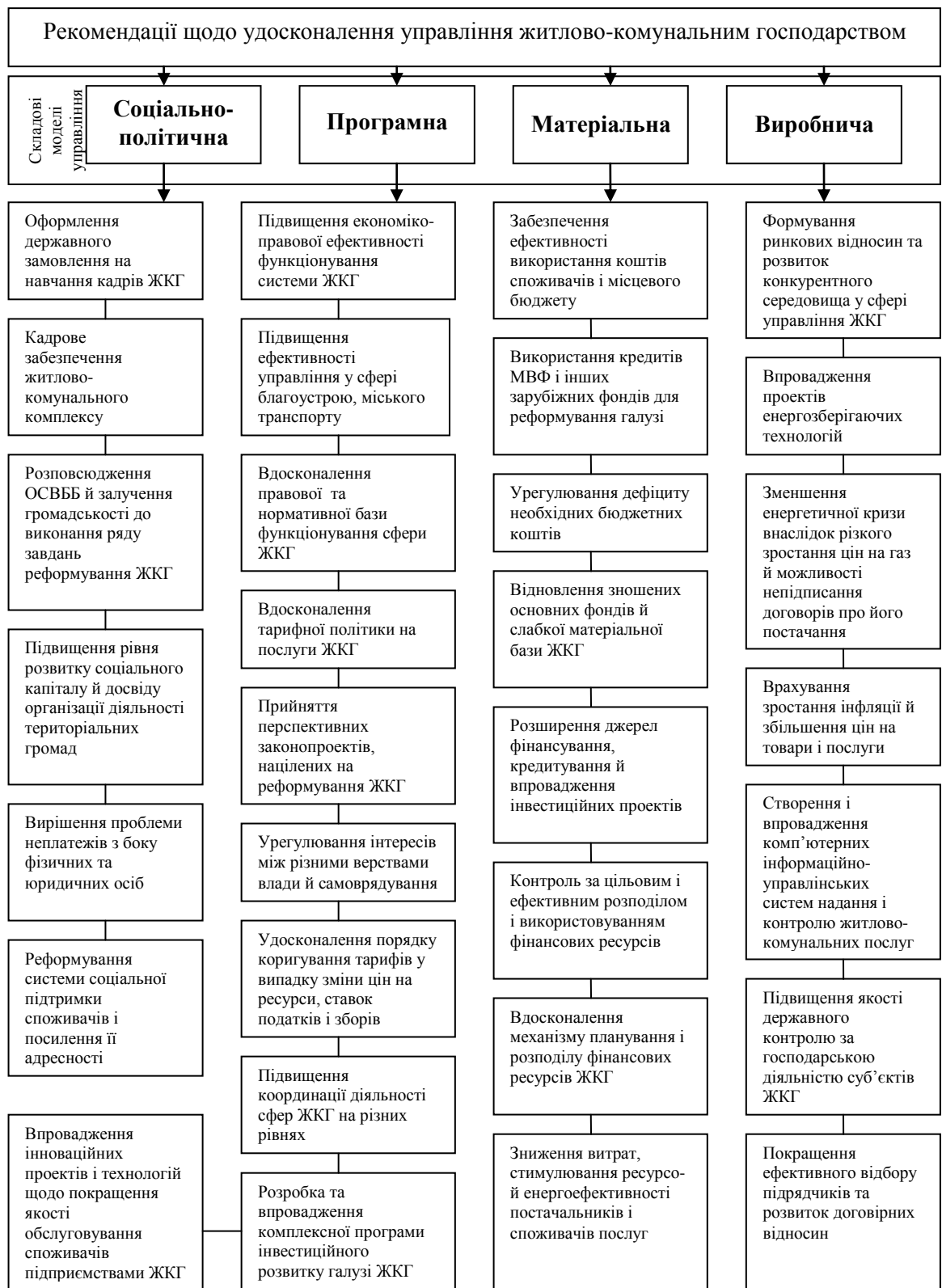

Рис. 2 – Напрямки удосконалення управління ЖКГ в рамках складових елементів моделі управління, запропоновано авторами

Висновки. Таким чином, основними рисами моделі розвитку житлово-комунального господарства, яка існує у державі, можна вважати: формування організацій співвласників багатоквартирних будинків; впровадження конкурентних механізмів в управлінні та наданні житлово-комунальних послуг; корпоратизацію і приватизацію підприємств галузі та впровадження договірних відносин між ними та органами місцевого самоврядування і виконавчої влади; стабільний розвиток підприємств житлово-комунального господарства, а також забезпечення ефективності функціонування та ціноутворення; модернізації інженерної інфраструктури, впровадження нових технологій. Отже, потрібно вжити необхідних кроків щодо стимулювання розвитку міжмуніципального співробітництва як ефективного інструменту покращення якості житлово-комунальних послуг, які надаються громадянам України. Необхідно забезпечити бюджетне фінансування першочергових заходів реформування та розвитку житлово-комунального господарства.

Крім того, аналіз показує, що першочерговими завданнями в галузі є розв'язання проблем модернізації та розвитку за допомогою покращення стану матеріальної бази підприємств із застосуванням комплексу інвестиційних проектів. Це має призупинити подальше старіння фондів і зростання вартості послуг, одночасно створивши стимули притоку інвестицій у галузь.

Тому, напрямками подальших досліджень мають стати докладніше вивчення матеріальної складової управління житлово-комунальними підприємствами, розробка та впровадження ефективного механізму фінансування підприємств галузі, покращення використання активів підприємств.

1. Кириченко О.А., Нотевський В.С. Домінанта оптимізації житлово-комунального комплексу України в контексті нового курсу реформ / О.А. Кириченко, В.С. Нотевський // Економіка та держава. – 2011. – № 4. – С. 27–30
2. Трехмерная модель ЖКХ [Електронний ресурс] // ЖКХ: інструкції, схеми, роз'яснення. – 2007. – Режим доступу: <http://izhcommunal.ru>.
3. Логвиненко В.І. Розвиток конкурентних механізмів функціонування ЖКГ на регіональному та муніципальному рівнях / В.І. Логвиненко // Менеджер: ДонДУУ. – 2008. – № 4 (46). – С. 10–15
4. Драган І.О. Аналіз нормативно-правового забезпечення ефективного розвитку житлово-комунального господарства в Україні / І.О. Драган // Економіка та держава. – 2009. – № 9. – С. 83–85
5. Статистичний щорічник України за 2009 рік / [уклад. О.Г. Осауленко; відп. за вип. В.А. Головка]. – К.: Консультант. – 2009. – 664 с. – (Держкомстат України).
6. Статистичний щорічник України за 2010 рік / [уклад. О.Г. Осауленко; відп. за вип. В.А. Головка]. – К.: Консультант. – 2010. – 632 с. – (Держкомстат України).
7. Статистичний щорічник України за 2011 рік / [уклад. О.Г. Осауленко; відп. за вип. В.А. Головка]. – К.: Консультант. – 2011. – 653 с. – (Держкомстат України).
8. Україна у цифрах у 2007 році: статистичний збірник / ред. Осауленко О.Г. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». – 2008. – 255 с.
9. Україна у цифрах у 2008 році: статистичний збірник / ред. Осауленко О.Г. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». – 2009. – 260 с.
10. Україна у цифрах у 2009 році: статистичний збірник / ред. Осауленко О.Г., Забродський П.П. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». – 2010. – 269 с.
11. Україна у цифрах у 2010 році: статистичний збірник / ред. Осауленко О.Г., Забродський П.П. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». – 2011. – 262 с.
12. Україна у цифрах у 2011 році: статистичний збірник / ред. Осауленко О.Г., Забродський П.П. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». – 2012. – 259 с.